

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

σε συνεργασία με το

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη ενταξιακής κουλτούρας
στους εκπαιδευτικούς σχολικών μονάδων γενικής αγωγής**

Αρετή Γουβιά, Α.Μ. 629

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Δρ. Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη ερευνήτρια
Ι.Π.Τ. - Ε.Κ.Ε.Φ.Ε "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

2^ο Μέλος:

Δρ. Διονύσιος Λουκέρης, Συνεργαζόμενος ερευνητής
Ι.Π.Τ. - Ε.Κ.Ε.Φ.Ε "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

3^ο Μέλος

Δρ. Παναγιώτης Μαντάς, Συνεργαζόμενος ερευνητής
Ι.Π.Τ. - Ε.Κ.Ε.Φ.Ε "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

Αθήνα

2024

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ερευνητική εργασία με θέμα: «Παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη ενταξιακής κουλτούρας στους εκπαιδευτικούς σχολικών μονάδων γενικής αγωγής» έχει ως σκοπό να μελετήσει τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη κουλτούρας στους εκπαιδευτικούς σχολικών μονάδων γενικής αγωγής αναφορικά με την ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Προκειμένου να ερευνηθεί το συγκεκριμένο ζήτημα, χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο, που λειτούργησε ως εργαλείο για τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων. Εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που υπηρετούν σε σχολικές μονάδες γενικής αγωγής του Νομού Αττικής αποτέλεσαν τους συμμετέχοντες στην έρευνα.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων, σχετικά με τους παράγοντες που εξετάζονται, παρουσιάζονται θετικά, αν και φαίνεται πως υπάρχουν παράγοντες που αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξη ενταξιακών πρακτικών και αυτό αφορά κυρίως στις απαιτήσεις της σχολικής πραγματικότητας. Επιπλέον, διαφαίνεται διστακτικότητα σχετικά με την πλήρη ένταξη των μαθητών με αναπηρία ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες στο γενικό σχολείο, ενώ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτό η φύση και η σοβαρότητα της αναπηρίας.

Από την έρευνα προκύπτουν στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη σχολική πραγματικότητα, καθώς επίσης σημειώνονται οι παράμετροι εκείνες που απαιτούν βελτίωση, με σκοπό να επιτευχθεί η ένταξη των μαθητών με αναπηρία ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες σε σχολικές μονάδες γενικής αγωγής.

Λέξεις-κλειδιά: ειδική αγωγή, συμπερίληψη, ενταξιακή κουλτούρα, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, αναπηρία

Βιβλιογραφία

- Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), σσ. 7-16.
doi:<https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587>
- Ainscow, M., & Miles, S. (2008). Making Education for All inclusive: where next? *Prospects*, 38(1), σσ. 15-34. doi:10.1007/s11125-008-9055-0
- Ainscow, M., Muijs, D., & West, M. (2006). Collaboration as a strategy for improving schools in challenging circumstances. *Improving Schools*, 9(3), σσ. 192-202.
doi:<https://doi.org/10.1177/1365480206069014>
- Alghazo, E. M., & Naggar Gaad, E. E. (2004). General education teachers in the United Arab Emirates and their acceptance of the inclusion of students with disabilities. *British Journal of Special Education*, 31(2), σσ. 94-99. doi:<https://doi.org/10.1111/j.0952-3383.2004.00335.x>
- Anastasiou, D., & Kauffman, J. M. (2013). The Social Model of Disability: Dichotomy between Impairment and Disability. *The Journal of Medicine and Philosophy: A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine*, 38(4), σσ. 441-459. doi:<https://doi.org/10.1093/jmp/jht026>
- Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration / inclusion: a review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*, 17(2), σσ. 129-147.
doi:<https://doi.org/10.1080/08856250210129056>
- Avramidis, E., Bayliss, P., & Burden, R. (2000). A Survey into Mainstream Teachers' Attitudes Towards the Inclusion of Children with Special Educational Needs in the Ordinary School in one Local Education Authority. *Educational Psychology*, 20(2), σσ. 191-211.
doi:<https://doi.org/10.1080/713663717>
- Buli-Holmberg, J., Nilsen, S., & Skogen, K. (2019). Inclusion for Pupils with Special Educational Needs in Individualistic and Collaborative School Cultures. *International Journal of Special Education*, 34(1), σσ. 68-82.
- Campbell, J., Gilmore, L., & Cuskelly, M. (2003). Changing student teachers' attitudes towards disability and inclusion. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 28(4), σσ. 369-379.
doi:<https://doi.org/10.1080/13668250310001616407>
- Carrington, S. (1999). Inclusion needs a different school culture. *International Journal of Inclusive Education*, 3(3), σσ. 257-268. doi:10.1080/136031199285039
- Carrington, S., & Elkins, J. (2002). Bridging the gap between inclusive policy and inclusive culture in secondary schools. *Support for Learning*, 17(2), σσ. 51-7. doi:<https://doi.org/10.1111/1467-9604.00236>
- Carrington, S., & Elkins, J. (2002). Comparison of a traditional and an inclusive secondary school culture. *International Journal of Inclusive Education*, 6(1), σσ. 1-16.
doi:<https://doi.org/10.1080/13603110110061754>

- Chattman, S. L. (2017). An Exploration of One School Leader's Experience of Creating a School Culture that Fosters Inclusion for Students in Special Education. *Dissertation, Georgia State University*. doi:<https://doi.org/10.57709/10122463>
- Cropper, A. (2000). Mentoring as an inclusive device for the excluded: Black students' experience of a mentoring scheme. *Social Work Education: The International Journal*, 19(6), σσ. 597-607. doi:<https://doi.org/10.1080/02615470020002326>
- Ebersold, S. (2003). Inclusion and mainstream education: an equal cooperation system. *European Journal of Special Needs Education*, 18(1), σσ. 89-107. doi:<https://doi.org/10.1080/0885625032000042339>
- Early, D. M., Bryant, D. M., Pianta, R. C., Clifford, R. M., Burchinal, M. R., Ritchie, S., . . . Barbarin, O. (2006). Are teachers' education, major, and credentials related to classroom quality and children's academic gains in pre-kindergarten? *Early Childhood Research Quarterly*, 21(2), σσ. 174-195. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2006.04.004>
- Goldhaber, D. D., & Brewer, D. J. (1996). Evaluating the Effect of Teacher Degree Level on Educational Performance. σσ. 1-21.
- Hernandez, D. A., Hueck, S., & Charley, C. (2016). General Education and Special Education Teachers' Attitudes Towards Inclusion. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, σσ. 79-93.
- Higgins-D' Alessandro, A., & Sath, D. (1998). The dimensions and measurement of school culture: Understanding school culture as the basis for school reform. *International Journal of Educational Research*, 27(7), σσ. 553-569. doi:[https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(97\)00054-2](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(97)00054-2)
- Hudgins, K. S. (2012). Creating a Collaborative and Inclusive Culture for Students with Special Education Needs. *McNair Scholars Research Journal*, 5.
- Keil, S., Miller, O., & Cobb, R. (2006). Special educational needs and disability. *British Journal of Special Education*, 33(4), σσ. 168-172. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2006.00435.x>
- Koutrouba, K., Vamvakari, M., & Steliou, M. (2006). Factors correlated with teachers' attitudes towards the inclusion of students with special educational needs in Cyprus. *European Journal of Special Needs Education*, 21(4), σσ. 381-394. doi:<https://doi.org/10.1080/08856250600956162>
- Leonard, L., & Leonard, P. (2003). The continuing problem with collaboration: Teachers talk. *Current Issues in Education*, 6(15), σσ. 1-10. *Avάκτηση από* <https://cie.asu.edu/ojs/index.php/cieatasu/article/view/1615>
- Mag, A., Sinfield, S., & Burns, T. (2017). The benefits of inclusive education: new challenges for university teachers. 121. doi:<https://doi.org/10.1051/mateconf/201712112011>
- Mavropalias, T., & Anastasiou, D. (2016). What does the greek model of parallel support have to say about co-teaching? *Teaching and Teacher Education*, 60, σσ. 224-233. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.08.014>

- Padeliadou, S., & Lampropoulou, V. (1997). Attitudes of special and regular education teachers towards school integration. *European Journal of Special Needs Education, 12*(3), σσ. 173-183.
doi:<https://doi.org/10.1080/0885625970120301>
- Parasuram, K. (2006). Variables that affect teachers' attitudes towards disability and inclusive education in Mumbai, India. *Disability and Society, 21*(3), σσ. 231-242.
doi:<https://doi.org/10.1080/09687590600617352>
- Peebles, J. L., & Mendaglio, S. (2014). The impact of direct experience on preservice teachers' self-efficacy for teaching in inclusive classrooms. *International Journal of Inclusive Education, 18*(12), σσ. 1321–1336. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/13603116.2014.899635>
- Peterson, K. D., & Deal, T. E. (2009). *The Shaping School Culture Fieldbook* (2 εκδ.). John Wiley & Sons.
- Schein, E. H. (1985). *Organizational Culture and Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Schmidt, S., & Venet, M. (2012). Principals Facing Inclusive Schooling or Integration. *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation, 35*(1), σσ. 217-238.
doi:<https://www.jstor.org/stable/canajeducrevucan.35.1.217>
- Shazadi, T., Khatoon, S., & Aziz, S. (2011). Determining Factors Affecting Teachers' Self-Efficacy at Secondary School Level. *Language in India, 11*(10).
- Tschannen-Moran, M., & Hoy, A. W. (2007). The differential antecedents of self-efficacy beliefs of novice and experienced teachers. *Teaching and Teacher Education, 23*(6), σσ. 944–956.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.tate.2006.05.003>
- Tumkaya, G. S., & Miller, S. (2020). The preceptions of pre and in-service teachers' self-efficacy regarding inclusive practices: A systematised review. *Elementary Education Online, 19*(2), σσ. 1061-1077.
doi:[doi:10.17051/ilkonline.2020.696690](https://doi.org/10.17051/ilkonline.2020.696690)
- Tzivinikou, S. (2015). Collaboration between general and special education teachers: Developing co-teaching skills in heterogeneous classes. *Problems of Education in the 21st Century, 64*(1), σσ. 108-119.
- UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Ανάκτηση από <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>
- Vaz, S., Wilson, N., Falkmer, M., Sim, A., Scott, M., Cordier, R., & Falkmer, T. (2015). Factors Associated with Primary School Teachers' Attitudes Towards the Inclusion of Students with Disabilities. *PLOS ONE, 10*. doi:<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0137002>
- Wedell, K. (2003). Concepts of special educational need. *Journal of Research in Special Educational Needs, 3*(2), σσ. 104-108. doi:<https://doi.org/10.1111/1471-3802.00002>
- Wray, E., Sharma, U., & Subban, P. (2022). Factors influencing teacher self-efficacy for inclusive education: A systematic literature review. *Teaching and Teacher Education, 117*.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103800>

- Zollers, N. J., Ramanathan, A. K., & Yu, M. (1999). The relationship between school culture and inclusion: how an inclusive culture supports inclusive education. *Qualitative Studies In Education*, 12(2), σσ. 157-174. doi:<https://doi.org/10.1080/095183999236231>
- Αγαλιώτης, Ι. (2012). *Εκπαιδευτική Αξιολόγηση Μαθητών με Δυσκολίες Μάθησης και Προσαρμογής: Το Αξιολογικό Σύστημα Μαθησιακών Αναγκών*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Ανδρής, Ε. (2015). Διεύθυνση και Ηγεσία Ο ρόλος του Διευθυντή της Σχολικής Μονάδας. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, (σσ. 150-155). Αθήνα. doi:<https://doi.org/10.12681/edusc.130>
- Αργυροπούλου, Ε., & Συμεωνίδης, Α. (2017). Η ανάδειξη των προσόντων του αποτελεσματικού Διευθυντή Σχολικής Μονάδας μέσα από τις διαδικασίες επιλογής. Μια εμπειρική μελέτη περίπτωσης. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 6(1), σσ. 53-72. doi:<https://doi.org/10.12681/hjre.10846>
- Βλάχου, Α., & Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2009). Σχολική ένταξη και συνεργατικές πρακτικές των εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής. *Hellenic Journal of Psychology*, 6, σσ. 180-204.
- Γελαστοπούλου, Μ. (2017). Ο θεσμός της παράλληλης στήριξης στο πλαίσιο της ενταξιακής εκπαίδευσης. Στο Μ. Γελαστοπούλου, & Α. Γ. Μουταβέλης, *Εκπαιδευτικό υλικό για την παράλληλη στήριξη και την ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο σχολείο* (σσ. 11-42). Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Δελλασούδας, Λ. Γ. (2003). *Εισαγωγή στην Ειδική Παιδαγωγική (Πρώτος τόμος) Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες-Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Ατραπός.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2012). *Αναπηρία και Εκπαιδευτική Πολιτική: Κριτική προσέγγιση της Ειδικής και Ενταξιακής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2000). *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και η Ένταξή τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ημέλλου, Ό. Ι. (2003). *Ήπιες Δυσκολίες Μάθησης: Προσεγγίσεις στο γενικό σχολείο*. Αθήνα: Ατραπός.
- Κυθραιώτης, Α., Δημητρίου, Δ., & Αντωνίου, Π. (2010). *Η ανάπτυξη της κουλτούρας και του κλίματος του σχολείου*. Ανάκτηση από www.moec.gov.cy: http://archeia.moec.gov.cy/mc/461/anartyxi_koultouras_klimatos.pdf
- Κωφίδου, Χ., & Μαντζίκος, Κ. (2016). Στάσεις και αντιλήψεις εκπαιδευτικών και μαθητών προς τα άτομα με αναπηρία: Μια βιβλιογραφική ανασκόπηση. *Εκπαιδευτική επικαιρότητα*, Β(2), σσ. 4-25.
- Ματσαγγούρας, Η. Γ. (2008). *Η σχολική τάξη: Χώρος, Ομάδα, Πειθαρχία, Μέθοδος*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Μιχαηλίδης, Κ. Θ. (2009). *Συνεκπαίδευση και Αναπηρία*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.
- ΝΝΟΜΟΣ ΥΠ'ΑΡΙΘ. 3699/2008 Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. (n.d.). *ΦΕΚ Α 199/2.10.2008*. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3699-2008.html>

- Οικονομίδης, Β. Δ. (2017). Το παιδαγωγικό κλίμα της σχολικής τάξης και ο ρόλος του εκπαιδευτικού. *Θέματα της Σύγχρονης Παιδαγωγικής Διδακτικής Θεωρίας και Πράξης*, σσ. 11-31.
- Παντελιάδου, Σ. (2008). Διδακτικές προσεγγίσεις και πρακτικές για μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες. σσ. 7-17.
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2012). *Παιδιά και Έφηβοι με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες*. Αθήνα.
- Σούλης, Σ.-Γ. (2013). *Εκπαίδευση και αναπηρία*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.
- Τζουριάδου, Μ. (1995). *Παιδιά με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες: μια Ψυχο-παιδαγωγική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Τσιμπιδάκη, Α. (2013). *Παιδί με Ειδικές Ανάγκες Οικογένεια και Σχολείο: Μια Σχέση σε Αλληλεπίδραση*. Αθήνα: Παπαζήση.